

У књизи **Имагинарни Балкан** Марија Тодорова објашњава појам балканизам, који ћу овде узети као модел за појам из наслова. Балканизам је нешто измењена и ужа варијација Саидовог оријентализма, а означава навику да се, по систему предрасуде, Балкан искористи као место на кога се пројектује све негативно што се може замислити и што се не жели код себе. Будући да се ради о предрасуди која истрајава, она је нешто негативно, неправедно, али је проблем у томе што ће много шта на Балкану и код балканских народа потврђивати ову предрасуду, тако да ће после неког времена бити тешко разлучити шта је предрасуда а шта стварност, што је идеална ситуација да неки стереотип настави да живи и изазива сталне проблеме.

Сличан проблем изгледа да постоји и у вези са Србима. Али овде нећемо улазити у вероватно бесконачан низ примера за то у последњих 20 година откада трају сукоби на ех-југословенском Балкану. Сам појам који желимо да откријемо се очигледно тиче једне навике која спада у унутрашњост онога ко је има. Међутим, будући да нам је та унутрашњост недоступна, морамо негде споља наћи трагове овог појма. А то споља ће бити језик. Супротно уобичајеном мишљењу, стварност језика је много солиднија у испитивању него обична стварност.

Сви су вероватно већ приметили да део наше јавности, а и можда нешто већи део хрватске јавности, користи реч “србијанска” у склоповима “србијанска влада”, или србијанско друштво, новинарство или телевизија. И сада већ чувени извештај Хелсиншког одбора је ту консеквентан: помиње се “србијанска влада”, “србијанска историја” и “србијанско друштво”. Насупрот томе придев српски иде уз “српски народ”, али се још чешће јавља у “српски фашизам”, “српски ратни злочини” “српски национализам”, “српска елита из Академије” “великосрпски пројект” итд. Наша поента неће бити у различитости онога на шта асоцирају ови појмови. Ова пракса се, ако се објашњава, објашњава много бенигнијим разлозима.

Најпре, каже се да је придев “србијански” напросто ту зато што се држава зове “Србија”. Тако је у Хрватској нормално да је све “хрватско” јер је тај придев изведен из назива државе, а не назива нације. Међутим, да ово није баш тако види се по томе што, иако постоје и друге државе сличног назива – Русија, Албанија, Македонија, Румунија – у српском језику не постоји ниједна изведеница која би по истом моделу настајала из ових назива: нпр. русијанска, македонијанска или “румунијанска влада” итд. Ова промена у пракси назива десила се само у случају Србије. Опет, каже се да је то зато што постоји и Република Српска, па се, кад би рекли “српска влада”, не би знало на коју владу мислимо. Овај аргумент је опет слаб: чини се да је употреба придева “србијанска” у овом контексту често повезана са порицањем потребе да Република Српска постоји (односно, “Република Шумска”). То значи да би, ако усвојимо ову праксу, испало да, иако постоје Срби и иако са друге стране постоје хрватска, словеначка, немачка или француска влада, једино српска нигде не би постојала.

Аргументима никад краја, па би неко могао да каже да не постоје ни енглеска или бошњачка влада. Али ово је случај само зато што су и Енглези и Бошњаци у Босни и Херцеговини део државних целина у којима поред њих постоје и други народи сразмерне величине - Шкоти и Велшани или Срби и Хрвати у Босни. Ако терамо мак на

конац могло би да се каже и да су Албанци у Србији, која је била део Југославије, били довољно сразмерни. Али то опет није добар аргумент, јер у оквиру Југославије ниједна републичка влада није добијала назив према већинској нацији, а с друге стране, баш поменути извештај Хелсиншког одбора који на корицама има Србију без Косова, наставља да користи називе “србијанска влада” и сличне. Изгледа да сви ови језичко-административни аргументи заказују и да не говоре о правим разлозима ове праксе.

Међутим, постоји још један аргумент који нас још ближе води ка нашем предмету. Каже се исто да не би требало рећи “српско новинарство”, “српска новина” јер у тој новини вероватно раде и Хрвати или Муслимани или неко трећи, па у том смислу било нетачно рећи “српско новинарство” јер оно није само српско. Овај аргумент изгледа да се позива на труизам који не може да се оповргне, али, као што то и иначе бива, управо такви труизми крију највише проблема у себи. По њему, изгледа да је исправно да нације позајмљују своје име само оним појмовима који се односе на групе које се састоје искључиво од припадника те нације. Тако би, већ према националној припадности у Србији постојало српско новинарство – новинарство новинара Срба, хрватско новинарство – новинарство новинара Хрвата, итд. Ово је пак толико очигледно неприхватљиво да би могло да асоцира на расистичке предрасуде онога ко би заиста предлагао овакву поделу.

Дакле, ако ће уопште да постоји нешто као “српско новинарство” оно ће се морати односити на групу у којој нису само Срби (ето ти белаја). Можда је у ствари решење да, кад већ прави толико проблема, “српско новинарство” или нешто слично уопште не постоји. Можда би најбоље било да се оне институције и удружења која се не односе само на Србе ни не зову неким именом који асоцира на њих. Све друго би био национализам, фаворизовање једне нације у односу на друге које живе у истој држави. Ми то код нас имамо, део јавности сваки национализам, патриотизам и свако истицање српске нације, па и истицање у називима као што је “српско друштво”, третира као нешто што је непожељно. Пошто је ово већ крајњи аргумент, који се позива на филозофске појмове онда ћемо и одговор на њега морати наћи у том домену.

Најпре, доследно чишћење крвних институција од трагова националне партикуларности морало би погодити и сам назив државе “Србија”. Зашто баш тај назив, то очигледно асоцира на једну нацију. Ово заоштравање аргумента служи само да видимо да та пракса, пошто нигде другде не постоји, вероватно почива на некој логици која је погрешна. А погрешност ове логике је у претпоставци да држава да би била универзална не сме на себи да има трагове партикуларног. У стварности је потпуно другачије, наиме називи већине држава нису случајно изведени из назива народа који их је (не сам) створио. Ти називи су добро одређени јер подсећају да је све што постоји спој универзалног и партикуларног. Тако је велику већину држава стварао одређени народ, што је и разлог зашто када погледате карту света има толико, баш таквих држава, са таквим називима. Али то не значи да је та држава њихова и у том смислу да би имали право да друге који живе са њима отерају из ње или их сматрају грађанима другог реда. Држава је истовремено нешто универзално, што у себи мора направити места за све.

Наши анационалисти мисле да се овај проблем може решити само потпуном елиминацијом партикуларног из заједничких институција, али однекуд се овај захтев испоставља само Србији. Националисти пак мисле да други, који нису Срби, некако сметају да се институције у Србији назову српским. Овде се одмах види да они имају нешто заједничко. И једни и други сам термин “српско” схватају као нешто што се може односити само на материјалну природу Срба. Заједничко би могло да им буде и решење ове загонетке, националисти би требали да схвате да су део српског друштва и сви остали, а опет и они да су, ма колико им се то можда некад не свиђало, такође део српског друштва. Тиме се Срби ни по чему не издвајају од осталих нација. Као што су Срби новинари у Хрватској део хрватског новинарства и, рецимо, пишу за неке хрватске новине, тако и новинари Хрвати у Србији пишу у оквиру српског новинарства. А могу и у оквиру хрватског, ако хоће. Само би било много паметније да пишу у оквиру српског.

Пример са “србијанским друштвом” и “србијанском владом” којим смо се бавили само је кап у мору предрасуда и неразумевања којима смо изложени када се бавимо оваквим темама. Па ипак, он указује да и на наизглед неугледним местима живи један негативни стереотип који смета да целокупна јавност буде у бољем стању.